

ФІЛОСОФСЬКА СКАРБНИЦЯ

Марина Столяр

●

ІЕРОФАНІЇ СВЯТ У КОНТЕКСТІ РАДЯНСЬКОГО ХРОНОТОПУ

«Идите!

Понедельники и вторники

Окрасим кровью в праздники!»

В.Маяковський.

Розглядаючи *радянську ідеологію* в межах культурологічного дослідження, ми продовжуємо ту традицію, що зосереджує увагу на певних *релігійних рисах* марксизму-ленінізму. Як вважають деякі дослідники, *комуністичний світогляд саме тому охопив широкі маси людей, що він імітував релігію* (Див.: 2, 83; 3, 30). Марксизм при цьому називають антропотезмом (С.Булгаков), демонолатрією (М.Бердяєв), утопізмом як релігійно-єретичним вченням (С.Франк), псевдорелігією (Е.Соловйов), антихристиянською ерзац-вірою (А. Ігнатов), релігією антихриста (В.Лекторський), матеріалістичною вірою (М.Епштейн), доравнінським маккавейським юдаїзмом (А.Тойнбі) та еkleктичною релігією, що увібрала ідеї багатьох релігій світу (R.Zaehner). Навіть К.Поппер, який захищає вчення Маркса від спроб його ірраціоналістичного тлумачення, пише: «в марксизмі... релігійний елемент очевидний» (9, 212).

Трохи з іншого боку дивиться на зв'язок релігії і марксизму релігієзнавець М.Еліаде. Він вважає, що *будь-який артефакт світської культури має в собі таємничий, сакральний, потойбічний сенс або ієрофанію*. М.Еліаде пише, що *деформована релігійність* виявляє себе не тільки у політичних містифікаціях, але й у світських та навіть у антирелігійних рухах. Наприклад, в ідеології нудизму чи в рухах за абсолютну сексуальну свободу можна побачити сліди «ностальгії по Раю», прагнення віднайти райське життя, яке було до вигнання людини на Землю (Див.: 18, 110). Що ж до марксизму, то в його основу, як вважає вчений, покладено ієрофанією іудео-християнської есхатології (там само). Протоієрей Олександр Шмеман не тільки про ідеологію марксизму, але й про сучасну йому культуру в цілому говорив як про культуру постхристиянську, тому що навіть найбільш антирелігійні та антихристиянські ідеї та ідеології, що рухають цю культуру, так чи інакше є «des verites chretiennes devenues folles», тобто скривленими до божевілля християнськими істинами, плодами секуляризованої есхатології (Див.: 17, 512).

Якщо проаналізувати радянську ідеологію з боку її енергетичних джерел, то ми побачимо в ній два основні рівні – *пристрасний і псевдосакральний*. З боку *пристрасної* своєї сутності ця ідеологія апелювала до руйнівної енергії людського серця і, перш за все, до енергії гордині, на якій будується титанічний гуманізм з його самообожненням людини. Що ж до *сакральної* енергії, то мова йде про використання енергії вічних священних сенсів, які Платон та представники

неоплатонізму називають ідеями, К.Юнг – архетипами, М.Еліаде – ієрофаніями, а представники ісихазму – божественними енергіями. Зрозуміло, що марксистська ідеологія була атеїстичною. Та сформулювати позитивний ідеологічний образ, який би прикривав пристрасну сутність більшовизму та надихав людей прагненням до певних ідеалів, можна було лише за рахунок сфери сакрального. Ідеологія марксизму відкинула християнство, отже, і всі можливості *прямих* посилок на християнські сенси. *Запропонувати щось протилежне – означало такий тип «творчості», як максимальне викривлення змісту того ж християнства.* Та навіть це карикатурне зображення паразитувало на сакральній енергії і певний час існувало за її рахунок. А щоб нова ідеологія була визнана результатом «геніальної творчості», треба було стерти з пам'яті людей, знищити все, що нагадувало першообраз усіх першообразів (архетип всіх архетипів), або Христа.

Використовуючи поняття ієрофанії, запропоноване М.Еліаде, ми намагаємося виявити відповідні *релігійні явища на матеріалі радянської ідеологічної свідомості.* Це є *об'єкт* нашого дослідження. Що ж до *предмета* цієї статті, то його можна визначити як *релігійність марксистського світогляду, що відобразилася у розумінні свят як сакрального часу в межах радянського хронотопу.*

Радянська телевізійна інформаційна програма 70-80 років, яка мала назву «Час» («Время»), починалася із заставки, музика якої символізувала не тільки напружений трудовий ритм, але й прагнення до постійного прискорення часу, напруження у напрямку до майбутнього. Цей фрагмент було взято з сюїти видатного радянського композитора Георгія Свиридова з красномовною назвою «Время, вперед!» (сюїту було написано у 1965 році). Одна з основних *характеристик сприйняття часу в радянській ідеології і, відповідно, масовій культурі передбачала незрівнянну цінність майбутнього по відношенню до теперішнього і, особливо, минулого.* Найбільше це стосується першої половини ХХ сторіччя, коли життя у теперішньому було для більшості людей настільки нестерпним, що витримати його можна було з вірою не просто в покращення, а у *дивовижне* покращення життя у майбутньому.

К.Попшер виводить *культ майбутнього* з історизму Маркса – вчення, яке вимагає підкорятися раціональним силам історії, котрі, насправді, з точки зору Попшера, є не чим іншим, як насиллям певного історичного суб'єкта, який переможе у *майбутньому* (Див.: 9, 217). «Історія буде нашим суддею!» Що це значить? Те, що *успіх* розсудить. *Культ успіху і майбутньої сили* є вищою нормою багатьох, хто ніколи б не погодився на правоту сучасної сили (9, 223-224).» Український філософ Ю.Кушаков причину культу майбутнього шукає в гегелівській концепції «абсолютного зняття» (Див.: 6, 22-27, 30-31), яка разом з переосмисленою в матеріалістичному дусі гегелівською діалектикою увійшла в марксистське вчення. За гегелівською схемою, у процесі розвитку кожний його шабель є результатом «зняття» *всього* позитивного матеріалу, який було досягнуто на попередніх ступенях розвитку. Таким чином, минуле втрачає свій сенс, воно не має навіть відносної самодостатності. І тільки майбутнє вбирає в себе все найкраще.

Саме власну орієнтованість на віртуальне майбутнє радянська ідеологія завжди приписувала християнству, тоді як сутність християнського хронотопу принципово скривлювалась. Мова йде про те, що християнське розуміння часу має суттєво інші, протилежні акценти. По-перше, з позиції християнського світогляду всі стадії земного часу – минуле, теперішнє та майбутнє – освячені Божим промыслом (Див.: 8, 17-18). По-друге, жертва Христа спокутує гріхи всіх людей – і тих, хто вже помер, і тих, хто ще не народився на час розп'яття. Та все ж таки найбільша увага приділяється двом вимірам часу – *теперішньому* (зараз, нині) і *вічності*, яка, у свою чергу, має декілька назв. Перша – «Той час» (церковно-слов'янською мовою – «время оно») – збіг земної історії з царством небесним у житті Ісуса Христа. Друга – завжди («прісно») – вічне в історичному – мова йде про те буття, яке відбувається в часі та над яким час не має сили. І третя назва – буття поза часом («во віки віків»). *Аскетична православна практика спрямовує*

людину до вічності не з майбутнього, а завжди з теперішнього. Тільки тепер можна звернутися до Бога, принести покаяння, допомогти іншій людині. «Зараз» – це фактично висхідний та найголовніший час православного хронотопу за умови перетину в момент теперішнього часу любові людини до Бога і до інших людей. Турбота про майбутнє визнається не безглуздою взагалі, а лише за межами реального впливу на події: достатньо для кожного дня свого піклування (Див.: Мт. 6: 25-34). Крім того, мова йде про мирний устрій душі: чого рвати серце, вибираючи між віртуальних можливостей, які пропонує хворобливо збуджена свідомість?

Християнське розуміння часу вказує на необхідність максимального використання теперішнього часу як такого, що може мати протяжність. Теперішнє в даному випадку не є мить між минулим та майбутнім, як це стверджував, наприклад, римський стоїк Марк Аврелій. Теперішнє – це той відрізок, на якому час може загальмувати та навіть припинитися за умови його духовного наповнення. Мова йде про дуже цікавий феномен православної аскетичної практики – *розтяжність теперішнього*. Цей феномен фіксується, перш за все, в духовному досвіді молитовників-ісихастів. Та ще Цар Давид говорив про праведника, що той встигає все, що робить силою Божої благодаті: «... и вся, елика аще творит, успеет» (Пс. 1, 3). (Цікаво, що в гедоністичному хронотопі, який поширюється у пострадянський період, також привертається найбільша увага до теперішнього часу. Та на відміну від християнського розуміння сенсу життя тут відсутній зв'язок теперішнього і вічного, людини і Бога).

Антихристиянська спрямованість радянського хронотопу найбільш переконливо виглядає на матеріалі довоєнної історії, коли ідеологи намагалися знищити християнський тижневий семиденний цикл та зробити неділю робочим днем. Спочатку (у 1929 – 1930 роках) було введено п'ятиденний тиждень, а коли такий штучний ритм життя не прижився, вийшла постанова про шестиденний тиждень (1931 р.). При цьому день воскресіння Христа знову є відсутнім. Тільки напередодні війни, у 1940 році, розраховуючи на сплеск патріотизму, Сталін повернувся до традиційного тижня, але останній починався з неділі, а не з понеділка, щоб неділя знову ж була робочим днем (Див.: 11). Антихристиянський сенс радянського хронотопу прекрасно демонструє дитяча пісня з телевізійного фільму «Гостя з майбутнього». До речі, саме тексти, які було написано для дітей, є досить репрезентативними щодо певної світоглядної парадигми. Ось фрагмент з цієї пісні:

*Слышу голос из Прекрасного Далеко,
Он зовет меня в чудесные края.
Слышу голос - голос спрашивает строго:
А сегодня, что для завтра сделал я.
Я клянусь, что стану чище и добрее,
И в беде не брошу друга никогда.
Прекрасное Далеко,
Не будь ко мне жестоко,
Не будь ко мне жестоко,
Жестоко не будь!*

Між іншим, крилаті слова «прекрасное далёко» не мали спочатку відношення до часу – М.В.Гоголь так позначив *простір* свого перебування за кордоном Росії, коли він працював над поемою «Мертві душі». Зрозуміло, що в радянській ідеології такий вислів був би, м'яко кажучи, некоректним. Той самий вираз переноситься В.Маяковським уже на *час* і позначає *комуністичне* майбутнє (Див.: 1, 146).

Не викликає сумніву, що пісня, яку було приведено, – це текст, що має певний молитовний зміст та інтонацію. До кого звернено цю «молитву»? Хто суворо вимагає від дитини звіту за її справи? Кого вмовляють не бути жорстоким (тричі у приспіві та шість разів у кінці пісні)? Жорстокість – характеристика антипода Христа. І присягаються аж ніяк не Христу, який заповідав: «Не клянись!» «...Стану чище и добрее, и в беде не брошу друга никогда», – це моральне «сходження», яке з християнської точки зору є *самообожненням, самовозвеличенням*. Воно має

напрямок протилежний до того, як розуміється наближення людини до Бога у християнській свідомості: православний святий ніколи не відчуває себе як таким, що стає все кращим і кращим. Навпаки – він все сильніше відчуває свій гріх, щиро вважає себе найгіршим з усіх людей.

Марксистська теорія виходила з можливості побудувати рай на землі, передбачаючи спрямування всіх сутнісних сил людини на досягнення цієї мети. При цьому духовні зусилля особистості (молитва, покаєння, участь у богослужінні та церковних таїнствах, аскетична практика) розглядаються як безглузді витрати людської енергії. У книжці «Про християнські свята, пости та обряди» 1959 року видання написано: «Религиозные праздники...снижают качество сельскохозяйственных работ, тормозят борьбу советских людей за изобилие сельскохозяйственных продуктов, мешают выполнению решений ЦК КПСС и Совета Министров СССР о резком увеличении производства предметов народного потребления и решительном повышении жизненного уровня трудящихся» (12, 204). Відповідно, *в радянській ідеологічній практиці визначення свят та робочих днів чітко позначено прагненням не просто зробити православні свята буденщиною, але й проставити особливі трудові акценти на цих днях.* Зрозуміло, що радянська традиція «суботників» та «воскресників» мала, перш за все, антихристиянський зміст. На Великдень призначався «воскресник» або на Велику суботу – «суботник». До дня Воскресіння Христового ідеологічні відділи партії та комсомолу готували численні акції атеїстичного змісту. Наявність («явка») людей на цих заходах суворо контролювалася. «Лікарняні» (тобто медичні довідки про звільнення від роботи за хворобою) отримати на ці дні було практично неможливо. В студентських та робітничих гуртожитках під час відсутності мешканців комітети комсомолу та парткоми влаштовували перевірки. Шукали паски та освячені яйця. Якщо в когось знаходили, то були великі неприємності – виключали з комсомолу, виганяли з вузу тощо. Коли ж за православним календарем починався Великий піст, тоді, навпаки, влаштовувалися свята та проводилися народні гуляння – проводи зими, 8 Березня, 1 квітня. Останнє свято мало особливо виражений антихристиянський зміст. Під «днем обману» в богоборській традиції мається на увазі саме день Воскресіння Христа. При цьому відтворюється та традиція початку нашого століття, коли іудейські старійшини, намагаючись приховати факт воскресіння, розповсюдили плітку про викрадення тіла Христа.

Та в ієрархії свят найулюбленішими були не ті, які ідеологія визнавала провідними, а ті, котрі притягали до себе найбільшу енергію ієрофаній християнських свят. Зрозуміло, що неідеологічне свято Нового року тут було поза конкуренцією. В тій культурній традиції свято Нового року живилося енергією ієрофанії Різдва. До цього додається ще ієрофанія дня святого Миколи. Церковні дзвони замінює бій кремлівських курантів. Також Новий рік був тим святом, коли було прийнято загадувати бажання. Вважалося, що саме на межі двох років побажання «буде почуто и виконано». *Ким?* Це питання не ставилося. Феномен загадування бажання виступав неусвідомленою і викривленою формою молитви – чи не єдиної молитви в тій атеїстичній атмосфері. Пригадайте слова пісні, що звучить на початку популярної кінокомедії режисера Е.Рязанова «Іронія долі, або З легкою парою!»: «О, кто-нибудь, приди, нарушь чужих людей соединенность и разобщенность близких душ!» До речі, як нам здається, найбільш наближену до християнських сенсів інтерпретацію Новорічного свята дав саме Ельдар Рязанов (Див.: 14).

Використання певної частки енергії ієрофанії Різдва не обмежувалося святкуванням Нового року. Ідеологія намагалася штучно залучити цю енергію і для живлення деяких ідеологем. Ось приклад того, як змінена за змістом українська щедрівка фігурує у контексті інтернаціонального виховання (Див.: 10, 180-181). Для порівняння наводимо і фрагмент оригінальної української щедрівки.

*Радість небувала –
Зірка п'ятикутна
Всім нам засіяла.
Радуйся...
Ой, радуйся, земле,
Радуйся...
Зірка засіяла
Всій нашій родині.
Радуйся...*

*Руські й українці,
Грузини й таджики –
Усі ми зібрались
У сім'ї великій.
Радуйся...
Ой, радуйся, земле,
Радуйся...
Усі в нас народи
Щасливі й багаті.
Радуйся...*

*Добрий вечір тобі,
пане господарю!
Радуйся, ой радуйся, земле,
Син Божий народився.
Застеляйте столи
Та все килимами.
Радуйся, ой радуйся, земле,
Син Божий народився.
Тай кладіть калачі
з ярої пшениці.
Радуйся...
Бо прийдуть до тебе
Три свята у гості.
Радуйся...
А що перше свято
То Різдво Христове.
Радуйся...
А що друге свято
Василя Великого.
Радуйся...
А що третє свято
То є Водохреща.
Радуйся...*

Оскільки *віфлеємська зірка* асоціювалася з Різдвом, то в радянській пісні підкреслюється, що мова йде про *іншу* зірку: про *п'ятикутну* (відомо, що остання використовується і як інфернальна символіка).

Друге місце в культурі займало 8 Березня. Жіночий день у дореволюційній Росії святкувався на честь жінок-мироносиць, які прийшли до місця поховання Христа, щоб помастити Його тіло. Це свято припадає на другу неділю після Великодня. Як відомо, радянська влада робила ставку на звільнену від сімейних обов'язків енергію жінок. І не стільки заради прав «найкращої половини людства», скільки для того, щоб замінити жінками чоловіків, коли ті будуть воювати за перемогу світової революції. Звичайно, в такому контексті відмовитися від жіночого дня було неможливо. Та цьому християнському святу було надано протилежного – комуністичного змісту. Для жіночого свята владою дуже ретельно обирався день: справа в тім, що 8 березня майже кожний рік припадає на Великий піст. Отже, той, хто не п'є горілку у цей день, буде помітною особою. Так само були занадто помітними християни Риму, які не приносили жертви язичницьким богам.

«Чоловічий» день – свято Радянської Армії є похідним від жіночого дня (8 березня за старим календарем припадало на 23 лютого). Коли відбувся перехід на новий календар, на 23 лютого, яке вже звикли святкувати, поставили дату перемоги над ворогами. Це була суто *міфологічна* подія, тому що 23 лютого 1918 року Червоної Армії просто ще не було. Єдина військова подія, що відбулася 23.02.1918 р., – це рішення Совнаркому про прийняття умов «Брестського миру», тобто це день *капітуляції* Росії у Першій світовій війні. Лише у 1922 році 23 лютого було проголошено Днем Червоної Армії (Див. 5).

День Перемоги (9 Травня) – ієрофанія дня спомину. Що ж до змісту цього свята, то тут ми знову бачимо численні викривлення та вивертання християнських сенсів. Наприклад, якщо православні поминають померлих як живих, то на радянські «діди» навіть ще на живих ветеранів дивляться як на таких, що «вимирають». У радянській ідеології було прийнято героїв війни називати «загиблими», що з християнської точки зору є абсолютно неприйнятним, бо «загиблі» – це ті, хто пішов у вічну муку, а не у вічне життя. Що вже говорити про

язичницьку або навіть інфернальну символіку *вічного вогню*: в християнстві – це вогонь пекельних мук.

Перше травня, день солідарності трудящих, увібрав у себе ієрофанії двох православних свят – Вербної неділі та Трійці (Зелені свята). Свято Трійці має в основі подію сходження Святого Духа на апостолів, коли вони заговорили різними мовами і стали проповідувати воскресіння Христа. Для марксистів же *солідарність є проявом духу історичного прогресу, що знімає мовні та національні перешкоди робітників різних країн на шляху до комунізму*. Невід'ємною стороною святкової ходи народу центральною вулицею того чи іншого міста було несення березових гілок з молоденьким листячком (ієрофанія Вербної неділі). І хоча верба випускає листя раніше за березу, вербові гілки ніколи не використовувалися в травневих парадах, щоб уникнути релігійних асоціацій. Демонстрація або святкова хода символізувала постійний та невпинний рух радянського народу до комунізму (царство Боже на землі). Замість церковних хоругв використовували прапори, замість ікон – портрети класиків марксизму-ленінізму, фотографії членів політбюро, замість співу Символу віри – Інтернаціонал («символ» віри у ... «проклятьем заклеєнного»).

Основне ідеологічне свято – день жовтневої революції – мав в ідеології значення пролетарського великоддя, який відкрив сенс усієї попередньої та наступної історії. Також подія революції розглядалася як «благовіщення» всім народам світу про щасливе майбутнє, що має настати. Крім того, жовтнева революція вимальовується як початок нової ери (ієрофанія Нового Заповіту), як «різдво» принципово нового життя, відновлення творчої сутності людської праці та справедливих суспільних відносин, що існували до появи приватної власності як «гріхопадіння» людини. *Та, незважаючи на таку низку скривлених запозичень, день соціалістичної революції не притяг до себе значної енергії ієрофаній і не зміг конкурувати з Новим роком. Це пояснюється тим, що радянська ідеологія як карикатурний образ християнства могла використати найменшу енергію ієрофаній, тоді як позаідеологічні та антиідеологічні запозичення були ближчими до першоджерела, отже, енергійно потужнішими.*

Досліджуючи антихристиянський зміст радянського хронотопу не можна не згадати, що хоча радянська влада боролася з проявами релігійності на всіх рівнях, включаючи побутовий, та фактично єдині «рибні» дні для всіх закладів суспільного харчування величезної країни були ієрофанією пісних середи та п'ятниці. *Вівторок та четвер стали днями радянського десакаралізованого «посту»*. Що ж до багатоденних, безблагодатних «постів», коли люди вимушено голодували, то таких було чимало.

Криза марксистської ідеології виявляється тоді, коли відбувається поступове повернення від альтернативного християнського хронотопу до інших уявлень про час, більш наближений до християнського. В політичному житті цей процес, як це не дивно, почався за часів войовничого безбожника М.Хрущова, який оголосив, що вже *теперішнє* покоління радянських людей буде жити в умовах комуністичного суспільства. *Акцент з майбутнього було перенесено на теперішнє шляхом перетворення далекого майбутнього у найближчу перспективу*. Щоб забезпечити таке приближення, реалізовувалася практика «прориву» у трьох напрямках або на трьох рівнях буття – природа, людина, космос (така трирівневість відтворює одну з характерних рис релігійно-міфологічної свідомості). Перехід у нову якість на рівні «людина – природа» повинна була забезпечити нова сільськогосподарська культура, «цариця полів» – кукурудза. Завоювання простору життя особистості планується за рахунок забезпечення кожної родини *окремою* квартирою. І, нарешті, третій «прорив» – у псевдосакральний простір, у космос. Останній напрямок відновлює в культурі «вертикаль», спрямовану до неба.

Така «вертикаль» була перевернута радянською ідеологією попереднього періоду у напрямку підземелля, про що яскраво свідчать численні факти. Наприклад, М.Епштейн пише про радянське метро як новий тип храму

матеріалістичної віри, про «освячення» ідеологією вторгнення в лоно землі з відповідною сакралізацією професії шахтаря, наводить приклади з радянської літератури першої половини ХХ ст., що підтверджують тезу про «перевернуту вертикаль» (Див.: 19). Також можна нагадати твори такого видатного письменника, як Андрій Платонов, в яких яскраво вимальовується рух «зверху донизу» (Див.: 4, 37, 46; 15, 14). Коли ж «вертикаль» було відновлено через космічну програму, то «нове небо» розглядалося вже як альтернатива Богу, як Його заперечення. «Гагарін у космос літав, а ніякого Бога не бачив», – проголошують із зловтіхою атеїсти.

Починаючи з 1967 року (рік святкування 50-річчя Жовтня), промислові підприємства Радянського Союзу переходять на п'ятиденний робочий тиждень. У той же рік скорочується термін служби в армії з трьох до двох років. Відповідно вільний час людей збільшується. Дуже повільно підвищується матеріальний рівень життя, але все ж таки добробут зростає. Держава все більше піклується про «культурний відпочинок трудящих», тобто про сферу розваг та веселощів. З'являється кольорове телебачення, з 1967 року починає діяти телецентр Останкіно. *Віртуальне майбутнє поступово втрачає свій сенс основного часу, а стає певним заспокоюючим ідеологічним тлом «впевненості у завтрашньому дні», на якому розгортаються події сьогодення.*

Таким чином, незважаючи на те, що радянський хронотоп мав антихристиянську спрямованість, він включав у себе численні запозичення християнських сенсів – запозичення, які навіть у десакралізованому та викривленому вигляді притягали до себе певну енергію ієрофаній. Інша справа, що така вкрадена енергія не могла відновлюватися, і енергетична привабливість радянської ідеології, що намагалася утриматися на місці релігії, неминуче втрачалася.

Джерела та література:

1. Ашукін Н.С., Ашукіна М.Г. Крылатые слова: Литературные цитаты; Образные выражения. – 4-е изд., доп. – М.: Худож. лит., 1988. – 528 с.
2. Бердяев Н.А. Истоки и смысл русского коммунизма. – М.: Наука, 1990. – 222 с.
3. Игнатов А. Отрицание и имитация: две стороны коммунистического отношения к религии // Вопросы философии – № 4. – 2001. – С.25-30.
4. Карасев Л.В. Вверх и вниз (Достоевский и Платонов) // Вопр. филос. – № 6. – 2000. – С.34-47.
5. Кураев А., диакон. Можно ли не праздновать 8 Марта? // http://kuraev.ru/index.php?option=com_remository&Itemid=54&func=fileinfo&id=7
6. Кушаков Ю.В. Историко-философская концепция Л.Фейербаха. Теория, методология, конкретные результаты. – К. Изд-во при Киевском государственном университете издательского объединения «Вища школа», 1981. – 166 с.
7. Лекторский В.А. Христианские ценности, либерализм, тоталитаризм, постмодернизм // Вопр. филос. – №4. – 2001. – С.3-9.
8. Немцова В.С., Титов Н.В. Идея и образ времени в культуре Киевской Руси: основные концепции времени и специфика древнерусской темпоральности. – Харьков: Новое слово, 2003. – 166 с.
9. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Том 1. // Переклад з англ. О.Коваленка. – К.: Основи, 1994. – 444 с.
10. Радянські свята і обряди в комуністичному вихованні (В.К.Борисенко, В.Ю.Келембетова, А.П.Обертинська та інші). – К.: Політвидав України, 1978. – 233 с.
11. Революционный календарь – борьба большевиков с христианской неделей // <http://www.rusidea.org/?a=25100105>.
12. Сидоров Д.И. О христианских праздниках, постах и обрядах. – М.: Военное издательство Министерства обороны Союза ССР, 1959. – 207 с.
13. Соловьев Э.Ю. Секуляризация – историцизм – марксизм (тема человекобожия и религии прогресса в философской публицистике С.Н.Булгакова) // Вопр. филос. – №4. – 2001. – С.31-37.
14. Столяр М. Різдва на казці в землі забуття.// Філософська думка. – 2004. – № 3. – С.125-135.
15. Терентьева Н. «Детские» рассказы А.Платонова в контексте прочтения повести «Котлован» // Литература. – № 30 (405). – 8-15 авг. 2001 г. – С. 14-15.

16. Франк С.Л. Ересь утопизма // Квинтэссенция: Филос. Альманах, 1991. – М.: Политиздат, 1992. – С. 378-395.

17. Шмеман Александр, протопресвитер. Церковь и мир в православном сознании // // Православие: pro and contra. – СПб., 2001. – С. 499-514.

18. Элиаде М. Священне і мирське; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і андроген; Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання / Пер. з нім., фр., англ. Г.Кьорян, В.Сахно. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 591 с.

19. Эшттейн М. Эдипов комплекс советской цивилизации // http://magazines.russ.ru/novyi_mi/2006/1/.

20. Zaehner R.C. Dialectical materialism // The Hutchinson Encyclopedia of Living Faiths / Edited by R.C. Zaehner – Helicon, 1993. – p. 393-407.

Лариса Чорна

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ УКРАЇНИ ХХІ ст. І ПРОБЛЕМИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Актуальність проблеми філософії освіти в царині педагогічного менеджменту України в умовах глобалізації зумовлена несформованістю серед великої кількості науковців-педагогів сприйняття ключових напрямків розвитку світової філософії освіти та наявністю застарілих догм і установок про те, що нас будуть «використовувати капіталісти», нами будуть «керувати як маріонетками» та інше.

Хоча сьогодні наше повсякденне життя направляє нас до пізнання й навчання. Тому цивілізоване суспільство відчуває потребу в творчому навчанні, підвищенні культурного й наукового рівня життя за допомогою глобального спілкування всіх людей на планеті. Сприяти цьому повинна сфера освіти, суть якої складається у формуванні освітніх центрів відповідно до запитів ХХІ століття. Істотну роль у цьому процесі відіграє глобалізація педагогічного менеджменту і її філософія.

Усе частіше в науковій літературі й у своєму повсякденному житті ми зустрічаємо поняття «менеджмент» і «глобалізація». Більшість науковців схиляється до того, що термін «менеджмент» має американське походження й перекладається як керування, керівництво, уміння справлятися з роботою.

З філософсько-освітньої точки зору, менеджмент - це система планування, організації, мотивації й контролю, необхідна для досягнення цілей наукової спільноти, організації чи об'єднання людей. Як наука менеджмент направляє свою увагу на виявлення умов, при яких загальна робота людей стає ефективнішою й кориснішою.

Особливим складовим елементом менеджменту є педагогічний менеджмент. За визначенням В.В.Крижка та Е.М.Павлютенкова, педагогічний менеджмент - це комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів керування процесом освіти, спрямований на підвищення його ефективності. Педагогічний менеджмент формується на дослідницькій базі багатьох наук, але з урахуванням особливостей діяльності школи. Головними у педагогічному менеджменті є економічні та адміністративні методи, а також методи психолого-педагогічного і суспільного впливу.

Термін «глобалізація», на думку одного із авторів американської «Енциклопедії постмодернізму» Вільяма Морера [1], з'явився в науковій літературі наприкінці 1960-х років. Відповідно до його дослідження цей термін увійшов у суспільні науки через географію та соціологію, а в гуманітарні – через антропологію та культурні дослідження.

Однак справжнього розквіту глобалізація досягла в першій половині 1990-х років, коли соціально-економічні зміни почали розглядати під кутом зору глобалістики. Хоча єдиного, загальноприйнятого визначення терміну «глобалізація» дотепер не існує.